

Ольга Антонівна Копусь,
доктор педагогічних наук, професор,
перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи,
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1235-2997>

Оксана Анатоліївна Кучерява,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5946-3892>

СИНТАКСИЧНІ ВПРАВИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

У статті порушено проблему формування культуромовної особистості студента філологічного факультету, зокрема проілюстровано лінгвокультурологічний підхід до навчання української мови в межах навчальної дисципліни «Синтаксис української мови». Синтаксичні вправи класифіковано за характером виконуваних студентами операцій (аналітичні, реконструктивні, конструктивні). Головна увага зосереджена на особливостях використання методологічного інструментарію сучасної лінгвокультурології (прийомів лінгвоконцептологічного моделювання, концептуального аналізу тексту) у процесі розробки системи синтаксичних вправ (аккумулятивно-аналітичних, асоціативно-аналітичних, когнітивно-реконструктивних, творчих). Дидактичним матеріалом послуговували твори М. Коцюбинського, класика української літератури.

Ключові слова: культуромовна особистість студента філологічного факультету, лінгвокультурологічний підхід, лінгвокультурологічні завдання, синтаксичні вправи.

Як відомо, на часі модернізація освітньої діяльності в контексті європейських вимог, входження України в освітній, науковий і культурний простір Європи. Реформування національної системи вищої освіти, у нашому випадку філологічної, торкнулось як організаційних і структурно-методологічних питань, так і змістовно-практичних, які передбачали оновлення змісту філологічної освіти, пошук нових форм і методів навчання.

У Положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців визначено головні принципи навчання, з-поміж яких у полі зору науковців постійно знаходяться принцип організаційної динамічності та принцип технологічності й інноваційності. Згідно з першим принципом на філологічних факультетах слід забезпечити можливість зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці. Принцип технологічності та інноваційності потребує використання ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якійсь підготовці фахівців з вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір (Грубінко, Бабин, Гузар, 2004). Як бачимо, означені принципи вимагають відповідної організації навчання мови на філологічних факультетах і врахування специфіки дисциплін професійної та практичної підготовки майбутніх словесників.

Наприклад, центральне місце в граматичній системі мови посідає синтаксис, «оскільки у його сфері функціонують мовні одиниці, які

забезпечують спілкування людей, безпосередньо співвідносячи повідомлюване з реальною дійсністю» (Шульжук, 2004: 7), а тому головна мета навчальної дисципліни «Синтаксис української мови» полягає не лише в озброєнні студентів знаннями про синтаксичну будову мови (синтаксичні одиниці, їх структуру й семантику, складні форми синтаксичної організації мовлення, основи української пунктуації), а й у формуванні комунікативних умінь і навичок. Досягти цього можна за умов посилення практичної спрямованості навчального курсу на основі реалізації таких підходів до навчання, як комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного та соціокультурного.

У низці дисертаційних робіт розкрито питання функціонально-комунікативного підходу до навчання синтаксису на філологічних факультетах (І. О. Кухарчук, 2006; З. В. Столяр, 2015). Ураховуючи той факт, що сучасна лінгводидактика оперує поняттям «українська культуромовна особистість учителя», доцільно запроваджувати й соціокультурний (лінгвокультурологічний) підхід до вивчення синтаксису на філологічних факультетах, що дозволить, по-перше, звернути увагу на розвиток у студентів творчих здібностей користуватися комунікативним інвентарем мовних (синтаксичних) засобів в усній і писемній формах і, по-друге, розширити національно-культурний освітній простір студента філологічного факультету, занурюючи його в матеріальний і духовний світ рідної культури на основі вивчення рідної мови. Засадничі положення лінгвоконцептологічного

підходу розвинуті в працях російської дослідниці Н. М. Мішатіної (2009). Дидактичний матеріал щодо реалізації лінгвокультурологічного підходу до навчання української мови на філологічних факультетах знаходимо в дослідженнях В. В. Жайворонка (2007) і В. І. Кононенка (2004). Для загальноосвітніх шкіл В. Ф. Дороз представила факультативний курс «Українська мова в діалозі культур», в якому реалізовано крос-культурний підхід до навчання державної мови (Дороз, 2010).

Мета започаткованої розвідки, що має практичне спрямування, полягала в розробці системи синтаксичних вправ відповідно до сучасних вимог вищої філологічної освіти. Для досягнення мети окреслили такі *завдання*: 1) охарактеризувати синтаксичні вправи в межах теми «Синтаксис складного речення» з опорою на лінгвокультурологічний матеріал; 2) визначити їх місце у формуванні культуромовної особистості студента та умови ефективного застосування на філологічних факультетах.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз лінгвістичної, дидактичної і методичної літератури, який дозволив визначити теоретичні засади досліджуваної проблеми; *емпіричні* – спостереження за навчальним процесом і порівняльний аналіз письмових студентських робіт на початковому й прикінцевому етапах навчання з метою уточнення стану досліджуваної проблеми в практиці вищої школи й перевірки ефективності розробленої системи синтаксичних вправ на лінгвокультурологічному матеріалі. Базою дослідження виступив філологічний факультет Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Сучасна лінгводидактика розвивається на стику багатьох наук. Сьогодні з впевненістю можна говорити про її зв'язок з лінгвокультурологією та лінгвоконцептологією, які обумовили появу лінгвокультурологічного підходу до навчання рідної мови.

Методологічними засадами лінгвокультурологічного підходу виступають положення про взаємозв'язок мови, мислення і культури, концепт як основну клітинку культури в ментальному світі людини. Мова – це не лише засіб спілкування, засіб формування, оформлення та існування думки, головне знаряддя соціалізації особистості, а й засіб самопізнання народу, заглиблення у його культуру. Лінгвокультурологічний аспект у викладанні циклу мовознавчих дисциплін на філологічних факультетах передбачає вивчення української мови в контексті української культури, використання системи лінгвокультурологічних завдань, які ґрунтуються на роботі з лінгвоконцептом і мовними одиницями, що наповнені етнокультурним змістом.

Синтаксичні вправи найчастіше класифікують за характером виконуваних операцій, які б забезпечували засвоєння синтаксичних категорій та опанування різноманітними синтаксичними конструкціями; їх підґрунтя складають такі основні способи діяльності студентів, як аналіз, перебудова мовного матеріалу і

створення висловлювань. Відповідно розрізняють такі типи синтаксичних вправ, як аналітичні, реконструктивні та конструктивні.

Розробляючи систему синтаксичних вправ для студентів філологічних факультетів з позиції лінгвокультурологічного підходу, ми спирались на такі теоретичні положення:

1. Поступове ускладнення завдань на основі врахування їх дидактичної функції, особливостей репродуктивного і продуктивного рівнів діяльності, відповідно до яких завдання пропонувались у такій послідовності: від виконавчої роботи до застосування знань і вмінь у змінних умовах. У процесі репродуктивної діяльності студенти закріплювали базові положення синтаксичної теорії. Проміжною ланкою виступали реконструктивні завдання, пов'язані з комбінуванням раніше отриманих знань і вмінь. Вони слугували підґрунтям для переходу до творчої роботи. Продуктивна діяльність відрізнялась створенням умов для творчого застосування набутих знань і вмінь у мовленнєвій практиці та сприяла активізації комунікативної діяльності студентів (Онищук, 1979).

2. Опора на текст під час роботи з основними синтаксичними одиницями. У центрі комунікативно-функціонального та лінгвокультурологічного підходів до навчання мови знаходиться текст, який, з одного боку, розглядають як основну одиницю комунікації, а з іншого, – виразник національної культури, національних цінностей та образів за допомогою системи текстових концептів, утілених у мовних одиницях. Занурення студентів в екстралінгвістичний та соціокультурний контексти під час вивчення і закріплення синтаксичних понять та явищ активізує міждисциплінарні зв'язки з теорією дискурсу, лінгвокультурологією та когнітивною лінгвістикою.

3. Урахування національно-культурної специфіки мовної системи, що досягається шляхом інтеграції знань з української мови та суміжних гуманітарних дисциплін (літератури, історії, культурології, філософії тощо).

Як відомо, «чим грамотніша людина, тим ширший її світогляд, багатий духовний світ» (Паламар, 2008: 36), а тому зразками високоосвіченої мовної особистості для нашого студентства повинні стати, природно, «Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський (...), які і до цього часу дивують своєю красою слова, багатством мовних засобів вираження думки» (Паламар, 2008: 36). Це підштовхнуло нас до побудови комплексної системи вправ на прикладі творів класика української літератури, майстра українського слова М. Коцюбинського.

4. Відібрана для роботи із синтаксичним матеріалом система вправ, спрямована на відпрацювання відповідних синтаксичних умінь, передбачала гармонійне поєднання комунікативної і когнітивної діяльності, тобто синтаксичні вправи доповнювались завданнями лінгвокультурологічного характеру. Відомо, що

модель світу тісно пов'язана з лексикою та граматику рідної мови. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти зазначено, що обидві (модель світу і рідної мови) повинні знаходитись у тісному взаємозв'язку під час вивчення мови: «Основні компоненти цієї моделі бурхливо розвиваються у ранньому дитинстві, але подальший їх розвиток відбувається завдяки навчанню, накопиченню досвіду в юності і звичайно впродовж дорослого життя. Комунікація залежить від узгодженості моделей світу і мови, інтеріоризованих особами, що беруть участь у спілкуванні» (Ніколаєва, 2003: 101). Мета лінгвокультурологічних завдань якраз і полягає у добуванні відсутніх фрагментів національно-мовної картини світу студента як національно-мовної особистості, в осмисленні, а головне переживанні студентом національно-духовних цінностей, закладених у мові взагалі та в лінгвокультурному концепті зокрема.

3-поміж лінгвокультурологічних завдань виокремлюємо такі:

1) *аккумулятивні* – передбачають накопичення та опрацювання інформації культурологічного (українознавчого) характеру;

2) *асоціативні* – спрямовані на виявлення та опрацювання особистого, чуттєвого, досвіду, емоційно-оцінного ставлення до національно-культурної реальності, що досліджується, а також вивчення художньо-образних асоціацій, пов'язаних з тим чи іншим лінгвоконцептом;

3) *аналітичні* – забезпечують опанування студентами національно-культурним компонентом лінгвоконцепту, моделювання його структури;

4) *креативно-конструктивні* – передбачають побудову студентами власних висловлювань із використанням відповідних мовних одиниць (лінгвоконцептів), які переживаються як особистісно значущі, невід'ємні від рідної культури (Кучерява, 2012).

Розглянемо приклади поєднання синтаксичних вправ і лінгвокультурологічних завдань.

Як правило, головна функція *аналітичних вправ* – відтворення отриманих знань, осмислення зв'язків і відношень у явищах, що вивчаються. Аналітичні вправи із теми «Синтаксис складного речення» спрямовані на розрізнення структурних відмінностей простих і складних речень, визначення видів складних речень, встановлення смислових зв'язків між частинами складного речення, синтаксичний розбір складного речення. Дидактичним матеріалом для засвоєння синтаксичних категорій можуть слугувати тексти, побудовані на історичному, етнографічному, етнокультурному, міфологічному, етнопедагогічному матеріалі. Наприклад:

Прочитайте й запишіть уривок з повісті М. Коцюбинського «Тині забутих предків». Підкресліть граматичні основи в реченнях, визначте тип речень за будовою та накресліть схеми. Яким постає у творі

міфологічний світ гуцулів? Які міфологічні істоти вам відомі? Порівняйте власне уявлення з прочитаним. Визначте смислове значення складних речень, їх роль у поданні лінгвокультурологічної інформації.

Знав, що на світі панує нечиста сила, що арідник (злий дух) править усім; що в лісах повно лісовиків, які пасуть там свою маржинку: оленів, зайців і серн; що там блукає веселий чугайстир, який зараз просить стрічного в танець та роздирає нявки; що живе в лісі голос сокири. Вище, по безводних далеких недеях, нявки розводять свої безконечні танки, а по скелях ховається щезник. Міг би розказати і про русалок, що гарної днини виходять з води на берег, щоб співати пісень, вигадувати байки і молитви, про потопельників, які по заході сонця сушать біде тіло своє на каменях в річці (аккумулятивно-аналітична вправа).

Лінгвокультурологічні завдання асоціативного типу ґрунтуються на роботі з художніми асоціаціями та асоціативними, що мають суб'єктивний характер, і можуть доповнювати аналітичні синтаксичні вправи. Наприклад.

Прочитайте уривки з твору М. Коцюбинського «Харитя». Який настрої викликає у вас кожна картина? Пригадайте твори українських письменників або фольклорні твори, в яких описується краса української ночі / ниви. Охарактеризуйте речення за будовою та ускладненістю. Визначте функції простих і складних речень, їх смислове навантаження в текстах-описах.

1. А на дворі так місячно, ясно, хоч голки збирай. Харитя сіла на лаві і глянула у вікно. В імлістій даліні, осяяні срібним промінням місячним, стояли широкі лани золотого жита та пшениці. Високі чорні тополі, як військо, стояли рядами край дороги. Синє небо всипане було зорями. Зорі тихо тремтіли.

2. І справді було гарно на ниві, неказанно гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонка (асоціативно-аналітична вправа).

Реконструктивні вправи забезпечують перехід від репродуктивного до продуктивного виду діяльності, розкриваючи особливості функціонування синтаксичних конструкцій у різних за стилем і типом мовлення текстах, зокрема ілюструють виражальні можливості складних речень, способи досягнення поставленої комунікативної мети, знайомлять із синтаксичними

стратегіями. Розглянемо приклад когнітивно-реконструктивної вправи.

Пригадайте зміст повісті М. Коцюбинського «Fata morgana». Одним з текстових концептів твору можна вважати лінгвоконцепт «надія». Як, на вашу думку, він пов'язаний із розгортанням теми твору? з назвою повісті? Доповніть подані речення власними роздумами щодо опозиції «надія / безнадія», використовуючи різні типи складних речень.

1. *Облетіли надії, розметались безслідно, і там тепер голо, як в лісі.*

2. *Дарма, що разом з клунками насіння вона кинула в порох колишні надії; вони тепер знову прохались до її серця.*

3. *Там, в кожній хаті, чогось чекають, готові, як сухий трусок, що жде підпалу. У кожній хаті цвіте надія, ростуть сподівання (М. Коцюбинський «Fata morgana»).*

Конструктивні як синтаксичні, так і лінгвокультурологічні завдання мають на меті формування вмінь правильно будувати зв'язні висловлювання, у контексті дослідження – складні речення різних видів і вводити їх у тексти різних стилів. Водночас креативно-конструктивні лінгвокультурологічні завдання забезпечують творче осмислення концептосфери української культури. В жанрово-тематичному плані цікавими для роботи є жанри малої форми (есе, мініатюри, етюди, лінгвокультурологічні портрети тощо). Наприклад, корисними для студентів-філологів будуть есе-роздуми за прочитаними художніми творами, творами мистецтва, на етичні й естетичні проблеми, філософські питання лінгвокультурологічного змісту (наприклад: «Коли Хо зложить на спочинок свої старі, наболілі кістки» (концепт «страх»), «Яка ти розкішна, земле» (концепт «земля»), «Надія і безнадія в селянських настроях (на матеріалі повісті «Fata morgana»» (М. Коцюбинський)). Творчі роботи слід обов'язково доповнювати граматичними завданнями: ввести у твір складні речення з різними типами зв'язку, звернути увагу на виражальні можливості складних речень різних типів, намалювати схеми до складних речень тощо.

Різноманітні види творчих робіт (когнітивно-реконструктивні, креативно-дослідницькі, творчі вправи) можуть розглядатись як варіант індивідуального навчально-дослідницького завдання для студентів філологічних факультетів у межах дисципліни «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис».

Спостереження, проведені на практичних заняттях із синтаксису української мови на філологічному факультеті Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського протягом 2016-2018 н.р., засвідчили недостатню обізнаність студентів з поняттям лінгвоконцепту й засадничими положеннями концептуального аналізу. Аналіз письмових творчих робіт продемонстрував, що лише 25% студентів виконали завдання на побудову зв'язних висловлювань, для яких обов'язковим було врахування соціокультурного контексту, на

достатньому й високому рівнях. Загалом конструктивні вправи на творче осмислення концептосфери української культури викликали в студентів найбільше труднощів, що було зумовлено також поверховими знаннями з української лінгвосимволіки, культури та історії.

Експериментальна перевірка запропонованої системи синтаксичних вправ дозволила отримати матеріал для перших узагальнень щодо її ефективності й визначити рівень можливостей студентів. Так, приріст знань і вмінь студентів 4 курсу в означених галузях (синтаксис і лінгвокультурологія) склав у 2016-2017 н.р. 29%, у 2017-2018 н.р. – 34%, демонструючи переваги вивчення української мови в контексті української культури, історії, літератури, а також позитивну динаміку в розширенні національно-культурного простору студентів філологічного факультету.

Збільшення кількості акумулятивно-аналітичних вправ на практичних заняттях дозволило викликати інтерес у студентів до українського фольклору, символіки, міфології, етнографії, традицій і звичаїв, познайомити з цікавою джерельною базою, спонукало до обміну українознавчою інформацією. Особливу увагу студентів привернули асоціативно-аналітичні та когнітивно-реконструктивні вправи, тому що вони будувались на роботі з особистими почуттями, переживаннями й уявленнями кожного студента, активізували минулий досвід, образне мислення. Завдання конструктивного типу забезпечували переосмислення лінгвокультурологічної інформації і водночас пошук найбільш вдалих синтаксичних конструкцій для втілення поставленої комунікативної мети.

Кожен навчальний рік завершувався кількісним та якісним аналізом студентських письмових робіт, на основі якого здійснювався відбір і вдосконалення системи синтаксичних вправ, побудованих на лінгвокультурологічному матеріалі. Крім того, в розробці завдань урахувався принцип поступового наростання труднощів, що дозволило, з одного боку, працювати над збагаченням мовленнєвої практики студентів, урізноманітнити роботу з текстом, а з іншого – поступово ускладнювати лінгвокультурологічну діяльність.

Результати спостереження за навчальною діяльністю студентів на практичних заняттях із синтаксису підтвердили припущення, що ефективність запровадження лінгвокультурологічного підходу до навчання рідної мови гарантується сукупністю таких умов:

1) реалізацією системи міжпредметних зв'язків, що забезпечують єдність опанування культурознавчого змісту й мовної форми;

2) практичним освоєнням культурних цінностей і національно-культурного компоненту мови через систему лінгвокультурознавчих завдань, когнітивно-концептуальне вивчення художніх творів і різних видів мистецтва;

3) використанням прийомів лінгвоконцептологічного моделювання і концептуального аналізу на практичних заняттях із сучасної української мови.

Отже, система мовних і мовленнєвих завдань у комплексі з лінгвокультурологічними створює належну методичну базу, що забезпечує трансформацію отриманих мовних і культурознавчих (українознавчих) знань в

ЛІТЕРАТУРА

Дорож В. Ф. Українська мова в діалозі культур: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2010. 320 с.

Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: навч. посіб. Київ: Довіра, 2007. 262 с.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. 248 с.

Кухарчук І. О. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у мовній освіті вчителів української мови і літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2006. 20 с.

Кучерява О. А. Лінгвокультурологічні завдання як засіб формування національно-мовної особистості студента філологічного факультету. *Теоретична і дидактична філологія: зб.наук.пр.* Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 12. С. 64 – 69.

Мишати́на Н. Л. Методика и технология речевого развития школьников:

особистісні переконання, світоглядні установки, тобто формування культуромовної особистості студента філологічного факультету.

Перспективи започаткованого дослідження вбачаємо в подальшій розробці лінгвокультурологічного підходу до навчання рідної мови і доборі відповідного дидактичного матеріалу для його реалізації.

лінгвоконцептоцентрический подход: монографія. Санкт-Петербург: Наука: «САГА», 2009. 264 с.

Онищук В. О., Тимчишин Л. П., Федоренко І. Т. Функції і структура методів навчання / за ред. В. О. Онищука. Київ: Радянська школа, 1979. 159 с.

Паламар Л. Формування мовної особистості у вищих навчальних закладах України. *Українська література в загальноосвітній школі.* 2008. № 9. С. 35 – 37.

Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / розробники: В. В. Грубінко, І. І. Бабин, О. В. Гузар. Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені В. Гнатюка, 2004. 48 с.

Столяр З. В. Формування комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення синтаксису: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 20 с.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 408 с.

REFERENCES

Doroz, V.F. (2010). *Ukrainska mova v dialozi kultur: navch. posib. [Ukrainian in the dialogue of cultures: textbook]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

Hrubinko, V.V. & Babyn, I.I. & Huzar, O.V. (2004). *Polozhennia pro orhanizatsiiu navchalnoho protsesu v kredytno-modulnii systemi pidhotovky fakhivtsiv [Provision for the organization of the educational process within the credit-module system of specialists' training]*. Ternopil: Vyd-vo TNPU imeni V. Hnatiuka [in Ukrainian].

Kononenko, V. (2004). *Kontsepty ukrainskoho diskursu: monohrafiia [Concepts of the Ukrainian discourse: monograph]*. Kyiv-Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].

Kukharchuk, I.O. (2006). *Komunikatyvno-diiialnisnyi pidkhid do vyvchennia syntaksysu u movnii osviti vchyteliv ukrainskoi movy i literatur [Communicative and activity-oriented approach to the learning of the Ukrainian syntax within the language education targeted to the teachers of the Ukrainian language and Literature]. Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

Kucheriava, O.A. (2012). *Linhvokulturolohichni zavdannia yak zasib formuvannia natsionalno-movnoi osobystosti studenta filolohichnoho fakultetu [The linguocultural tasks as the means aimed at forming a national language personality of a student of the*

philological faculty]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia – Theoretical and didactic philology: collection of scientific papers*, 12, 64 – 69 [in Ukrainian].

Nikolaieva, S.Iu. (Eds.), (2003). *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of Reference for language: Learning, Teaching, Assessment]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

Mishatina, N.L. (2009). *Metodika i tekhnologiia rechevogo razvitiia shkolnikov: lingvokontseptotsentricheskii podkhod [Methods and technologies facilitating schoolchildren's language development: linguistic and concept-centred approach]*. Sankt-Peterburg: Nauka: «SAGA» [in Russian].

Onyshchuk, V.O. & Tymchyshyn, L.P. & Fedorenko, I.T. (1979). *Funksii i struktura metodiv navchannia [Functions and structure of teaching methods]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

Palamar, L. (2008). *Formuvannia movnoi osobystosti u vshchychkh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Formation of the language personality at the Ukrainian higher educational establishments]. Ukrainian literature at general education school*, 9, 35 – 37 [in Ukrainian].

Shulzhukw, K.F. (2004) *Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk [Ukrainian syntax: textbook]*. Kyiv: Akademia [in Ukrainian].

Stoliar, Z.V. (2015). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia syntaksysu [Formation of the communicative*

competence of the students majoring in Philological specialties while learning syntax]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Zhaivoronok, V.V. (2007). *Ukrainska etnolinhvistyka: Narysy [Ukrainian ethnolinguistic: essays]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

Ольга Антоновна Копусь,

доктор педагогических наук, профессор,
первый проректор по учебной и научно-педагогической деятельности,
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1235-2997>

Оксана Анатольевна Кучерявая,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинской филологии
и методики обучения специальных дисциплин,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, Одесса, Украина
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5946-3892>

СИНТАКСИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Одним из важнейших направлений в современной методике преподавания украинского языка является лингвокультурологический, научную основу которого составляет идея взаимосвязанного изучения языка и культуры, учение про концепт как основную ячейку культуры в ментальном мире человека. Цель статьи – разработать систему синтаксических упражнений с позиции лингвокультурологического подхода для учебного курса «Синтаксис украинского языка». В качестве дидактического материала были использованы произведения М. Коцюбинского, классика украинской литературы. За основу была взята традиционная классификация синтаксических упражнений: аналитические, реконструктивные и конструктивные. Кроме того, мы опирались на такие методические позиции: постепенное усложнение заданий с учетом их дидактической функции, особенностей репродуктивного и продуктивного видов деятельности; опора на текст как основную единицу коммуникации и атрибут культуры; органическое единство коммуникативной и когнитивной деятельности.

Наблюдения за учебным процессом студентов филологического факультета и анализ их письменных работ позволили проверить эффективность использования методологического инструментария современной лингвокультурологии в процессе разработки системы синтаксических упражнений. Увеличивая количество аккумулятивно-аналитических, ассоциативно-аналитических, когнитивно-реконструктивных и творческих заданий на практических занятиях по синтаксису, мы отметили положительную динамику в развитии синтаксических умений студентов и расширении их культурного образовательного пространства. Система междисциплинарных связей, приемы лингвоконцептологического моделирования и концептуального анализа текста, которые были использованы при разработке комплекса заданий по синтаксису, были наиболее действенными средствами введения студентов в культуру сквозь призму родного языка.

Ключевые слова: национально-языковая личность студента филологического факультета, лингвокультурологический подход, лингвокультурологические задания, синтаксические упражнения.

Olga Kopus,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
First Vice-rector for educational, scientific and pedagogical work,
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1235-2997>

Oksana Kucheriava,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Faculty of the Ukrainian Philology and
Teaching Methods of Profession-Oriented Disciplines,
State institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,
26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5946-3892>

SYNTACTIC EXERCISES IN THE FRAMEWORK OF THE LINGUOCULTURAL ASPECT

The urgent task of contemporary philological education is to involve students into national culture on the basis of their native language, that is, the introduction of the linguocultural approach, the methodological

principles of which are the provisions on the interrelated study of a language and culture, the doctrine about the concept as the main cell of culture in the human being's mental world.

The article is aimed at developing a system of syntactic exercises from the standpoint of the linguocultural approach within the framework of the training course "Syntax of the Ukrainian Language". The works of M. Kotsiubynskyi, the classic of Ukrainian literature, were used as the didactic material. The method of studying scientific literature on the designated problem was used in order to determine the problem of the pedagogical research and evaluate the obtained facts.

Thus, syntactic exercises are often classified according to the nature of the performed operations (analytical, reconstructive, constructive). The elaborated system of exercises is based on the theoretical provisions, as follows: gradual complication of tasks based on their didactic function, features of reproductive and productive activities; reliance on the text as the main unit of communication and expression of national culture; taking into account the national-cultural specificity of the language system and, on this basis, a harmonious combination of the communicative and cognitive activities.

These leading empirical research methods were used: observation of the learning process of the students who study at the Philological Departments and analysis of their written works, which allowed us to test the efficiency of using the methodological tools of modern Linguocultural Studies in the process of developing a system of syntactic exercises.

The increase in the number of the cumulative-analytical, associative-analytical, cognitively-reconstructive and creative tasks at the lessons devoted to syntax positively influenced the enrichment of students' knowledge and skills in the specified branches (syntax and linguoculturology), contributed to the formation of the cultural personality of the students who study at the Philological Departments as well as the expansion of the national and cultural educational space.

Based on the observations of the students' educational activity in practical classes devoted to syntax, the conditions for the effective implementation of the system of language and speech assignments combined with the linguocultural ones (the use of the system of interdisciplinary links, methods of linguistic and conceptual modelling, conceptual analysis, etc.) were determined.

Key words: cultural linguistic personality of the student of the philological department, linguocultural approach, linguoculturological assignments, syntactic exercises.

Подано до редакції 04.10.2018 р.